

KOMPARATIVISTIK YONDASHUV ASOSIDA BO‘LAJAK PEDAGOGLARNING IJODKORLIK KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK MODELI

Madiyev Otamurod Bobomurodovich

Guliston Davlat Universiteti mustaqil tadqiqotchisi.

otamurod8687@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0006-4906-6467>

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23496860>

Annotatsiya. Ushbu maqolada bo‘lajak pedagoglarning ijodkorlik ko‘nikmalarini komparativistik yondashuv asosida rivojlantirish modeli ilmiy jihatdan asoslangan. Model yetti komponentdan — maqsadli, metodologik, mazmuniy, jarayonli, texnologik, diagnostik-baholash va natijaviy komponentlardan — iborat yaxlit tizim sifatida ishlab chiqilgan bo‘lib, ularning har biri o‘zaro sababiy-funksional bog‘liqlikda namoyon bo‘ladi. Tadqiqotda Guilford, Torrance, Bereday, Noah va Ekshteyn, Amabiya, Sternberg hamda Kolbning nazariy qarashlariga tayanilgan holda, maqsadli komponentning tizim hosil qiluvchi yadro sifatidagi o‘rni, metodologik komponentning mazmunni belgilovchi vazifasi, mazmuniy va jarayonli komponentlar o‘rtasidagi vositachilik bog‘lanishi, texnologik hamda diagnostik-baholash komponentlari o‘rtasidagi teskari aloqa mexanizmi ochib berilgan. Modelning asosiy o‘ziga xosligi uning chiziqli emas, balki spiral-tsiklik xarakterga ega, o‘z-o‘zini tartibga soluvchi dinamik tizim sifatida faoliyat yuritishida namoyon bo‘ladi. Ishlab chiqilgan model Uzbekiston oliy pedagogik ta’limi sharoitida bo‘lajak pedagoglarning ijodiy-kasbiy kompetentligini xalqaro tajriba kontekstida rivojlantirishning nazariy-metodologik asosini tashkil etadi.

Kalit so‘zlar: ijodkorlik ko‘nikmalari, komparativistik yondashuv, bo‘lajak pedagog, pedagogik model, maqsadli komponent, metodologik komponent, mazmuniy komponent, jarayonli komponent, texnologik komponent, diagnostik-baholash komponenti, natijaviy komponent, sababiy-funksional bog‘lanish, ijodiy-kasbiy kompetentlik, oliy pedagogik ta’lim, spiral-tsiklik model.

Аннотация. В данной статье научно обоснована модель развития творческих умений будущих педагогов на основе компаративистского подхода. Модель разработана как целостная система, состоящая из семи компонентов — целевого, методологического, содержательного, процессуального, технологического, диагностико-оценочного и результативного, — каждый из которых находится в причинно-функциональной взаимосвязи с остальными. Опираясь на теоретические положения Гилфорда, Торренса, Бирдэя, Ноа и Экштейна, Амабиле, Стернберга и Колба, в исследовании раскрыта роль целевого компонента как системообразующего ядра, определяющая функция методологического компонента по отношению к содержанию, опосредующая связь между содержательным и процессуальным компонентами, а также механизм обратной связи между технологическим и диагностико-оценочным компонентами. Основная особенность модели заключается в том, что она функционирует не линейно, а как спирально-циклическая, саморегулирующаяся динамическая система. Разработанная модель составляет теоретико-методологическую основу развития творческо-профессиональной

компетентности будущих педагогов в системе высшего педагогического образования Узбекистана с учётом международного опыта.

Ключевые слова: творческие умения, компаративистский подход, будущий педагог, педагогическая модель, целевой компонент, методологический компонент, содержательный компонент, процессуальный компонент, технологический компонент, диагностико-оценочный компонент, результативный компонент, причинно-функциональная связь, творческо-профессиональная компетентность, высшее педагогическое образование, спирально-циклическая модель.

Abstract. This article provides a scientific justification of a model for developing the creative skills of future teachers based on a comparativist approach. The model is designed as an integral system comprising seven components — target, methodological, content, procedural, technological, diagnostic-evaluative, and outcome — each interconnected through causal-functional relationships. Drawing on the theoretical foundations of Guilford, Torrance, Bereday, Noah and Eckstein, Amabile, Sternberg, and Kolb, the study reveals the role of the target component as the system-forming core, the determining function of the methodological component in relation to content, the mediating link between the content and procedural components, and the feedback mechanism between the technological and diagnostic-evaluative components. The model's key distinctive feature lies in its non-linear, spiral-cyclical, self-regulating dynamic functioning. The developed model constitutes the theoretical and methodological basis for developing the creative-professional competence of future teachers within the higher pedagogical education system of Uzbekistan, considered in the context of international experience.

Keywords: creative skills, comparativist approach, future teacher, pedagogical model, target component, methodological component, content component, procedural component, technological component, diagnostic-evaluative component, outcome component, causal-functional relationship, creative-professional competence, higher pedagogical education, spiral-cyclical model.

Bo‘lajak pedagoglarning kasbiy shakllanish jarayonida ijodkorlik ko‘nikmalarini rivojlantirish masalasi zamonaviy pedagogika fanida murakkab, ko‘p bosqichli va tizimli yondashuvni talab qiluvchi muammo sifatida namoyon bo‘ladi. Ushbu muammoni hal etishda komparativistik yondashuvning qo‘llanilishi turli ta’lim tizimlarida shakllangan ijodkorlik rivojlantirish tajribalarini qiyosiy tahlil qilish, ularning mafkuraviy-madaniy asoslarini aniqlash hamda milliy pedagogik makon sharoitiga moslashtirilgan holda integratsiya qilish imkonini beradi. Guilford va Torrance tomonidan ishlab chiqilgan ijodiy tafakkur nazariyalari, shuningdek Bereday hamda Noah va Ekshteynning komparativistik pedagogika metodologiyasi ushbu modelning falsafiy-uslubiy poydevorini tashkil etadi [1]. Model yaxlit tizim sifatida bir-biri bilan sababiy-funksional bog‘liqlikda bo‘lgan yetti komponentdan iborat bo‘lib, ularning har biri o‘ziga xos vazifani bajaradi va navbatdagi komponentning shakllanishi uchun zaruriy shart-sharoit yaratadi. Modelning maqsadli komponenti bo‘lajak pedagoglarda komparativistik tahlil asosida shakllangan, milliy va xalqaro ta’lim tajribalarini sintez qilish qobiliyatiga ega ijodiy-kasbiy kompetentlikni rivojlantirishni ko‘zda tutadi. Bu komponent butun modelning tizim hosil qiluvchi yadrosi hisoblanadi, chunki u qolgan barcha komponentlarning yo‘nalganligini belgilaydi va ularning mazmuniy chegaralarini aniqlaydi. Maqsadli komponentning ikkiga bo‘linishi —

strategik daraja (kelajakdagi pedagogik faoliyatda ijodiy salohiyatni namoyon eta olish) va operatsional daraja (aniq o‘quv jarayonida ijodiy vazifalarni bajarish ko‘nikmalari) — metodologik komponentning tanlanishiga bevosita asos bo‘lib xizmat qiladi. Metodologik komponent komparativistik, tizimli-faoliyat va kompetentsiyaviy yondashuvlarning integratsiyasiga tayanadi. Bu yerda Bereday tomonidan taklif qilingan tavsiflash, izohlash, yonmayon qo‘yish va qiyoslash bosqichlaridan iborat komparativistik tahlil algoritmi asosiy metodologik vosita sifatida qo‘llaniladi [2]. Metodologik komponent maqsadli komponentda belgilangan natijaga erishish yo‘llarini ilmiy asoslash vazifasini bajaradi, shu bilan birga u mazmuniy komponentning tanlanish mezonlarini ham belgilaydi — chunki qaysi tamoyillar asosida tahlil qilinishi mazmunning qanday tarzda tanlanishini oldindan belgilab beradi. Demak, metodologik komponent bilan mazmuniy komponent o‘rtasida bevosita determinatsion bog‘lanish mavjud: birinchisining o‘zgarishi ikkinchisining tarkibiy tuzilishini ham o‘zgartiradi. Mazmuniy komponent turli mamlakatlar (jumladan, Yevropa, Osiyo-Tinch okeani va MDH mintaqasi) oliy pedagogik ta’limida ijodkorlikni rivojlantirish bo‘yicha to‘plangan nazariy-amaliy tajribani qiyosiy tahlil qilish natijasida shakllantirilgan o‘quv-metodik majmuani o‘z ichiga oladi. Amabiyaning komponentli nazariyasi va Sternbergning investitsion nazariyasi asosida ijodkorlikning kognitiv, motivatsion va muhitga bog‘liq omillari mazmuniy komponentning ilmiy asosini tashkil etadi [3]. Mazmuniy komponent o‘z navbatida jarayonli komponentning bosqichma-bosqich tuzilishini belgilaydi, chunki har qanday mazmun faqat muayyan pedagogik jarayon ichida amalga oshirilishi mumkin. Shu tariqa mazmun bilan jarayon o‘rtasida vositachilik xususiyatiga ega bog‘lanish yuzaga keladi — mazmun “nima” degan savolga, jarayon esa “qanday” degan savolga javob beradi. Jarayonli komponent bo‘lajak pedagoglarning ijodkorlik ko‘nikmalarini bosqichma-bosqich shakllantirish logikasini aks ettiradi: dastlabki diagnostika-motivatsion bosqichdan boshlab, komparativistik tahlil ko‘nikmalarini shakllantirish, ijodiy loyihalash va reflektiv-korreksion bosqichlargacha bo‘lgan ketma-ketlikni o‘z ichiga oladi. Kolbning tajribaviy ta’lim tsikli — konkret tajriba, reflektiv kuzatish, mavhum kontseptuallashtirish va faol eksperimentlash bosqichlari — jarayonli komponentning tsiklik xususiyatini asoslaydi [4]. Ushbu komponent texnologik komponentning tanlanishini shartlaydi, zero har bir bosqich o‘ziga mos pedagogik texnologiya va vositalarni talab qiladi. Jarayonning tsikliligi texnologiyaning ham statik emas, balki dinamik, o‘zgaruvchan xarakterda bo‘lishini taqozo etadi. Texnologik komponent komparativistik tahlilga asoslangan interfaol metodlar, keystadi, loyihalash texnologiyalari, ijodiy ustaxonalar va xalqaro tajribalarni simulyatsiya qiluvchi topshiriqlar tizimidan iborat. Bu komponent jarayonli komponentda belgilangan bosqichlarni amaliy jihatdan ta’minlovchi instrumentar vazifasini bajaradi. Texnologik komponentning samaradorligi bevosita diagnostik-baholash komponenti orqali tekshiriladi, chunki qo‘llanilgan texnologiyaning natijasi faqat ob’ektiv baholash mezonlari asosida aniqlanishi mumkin. Shu bois texnologik va diagnostik-baholash komponentlari o‘rtasida qayta aloqa (feedback) xususiyatiga ega bog‘lanish shakllanadi — baholash natijalari texnologik vositalarni takomillashtirish uchun asos bo‘ladi. Diagnostik-baholash komponenti Torrance ijodiy tafakkur testlari tamoyillari hamda Blum taksonomiyasining yuqori kognitiv darajalariga asoslangan mezonlar tizimini o‘z ichiga oladi [5]. Bu komponent uch mezon guruhi — kognitiv (bilim va tahlil qilish qobiliyati), operatsional (ko‘nikma va malaka darajasi) hamda shaxsiy-motivatsion (ijodiy faollik va o‘z-

o‘zini rivojlantirishga intilish) — orqali ijodkorlik ko‘nikmalarining shakllanganlik darajasini o‘lchash imkonini beradi. Diagnostik-baholash komponenti modelning o‘z-o‘zini tartibga solish mexanizmi sifatida namoyon bo‘ladi: uning natijalari nafaqat yakuniy natijaviy komponentga uzatiladi, balki teskari aloqa tarzida metodologik va texnologik komponentlarga qaytarilib, ularni korreksiya qilish uchun asos yaratadi. Natijaviy komponent bo‘lajak pedagogning komparativistik tahlil asosida shakllangan yuqori darajadagi ijodiy-kasbiy kompetentligini ifodalaydi, bu esa maqsadli komponentda belgilangan strategik natijaning amalda ro‘yobga chiqishini anglatadi. Natijaviy komponent modelning yopiq tsikl sifatida tugallanishini ta‘minlaydi: unda erishilgan daraja maqsadli komponent bilan qiyoslanadi va agar farq aniqlansa, model qayta faollashadi, ya‘ni jarayon spiral xarakterga ega bo‘ladi. Yuqorida tavsiflangan komponentlar chiziqli emas, balki spiral-tsiklik xarakterdagi sababiy bog‘lanishlar tizimini tashkil etadi. Maqsadli komponent metodologik komponentni shartlaydi, metodologik komponent mazmuniy komponentning tanlanish mezonlarini belgilaydi, mazmuniy komponent jarayonli komponentning bosqichlarini asoslaydi, jarayonli komponent texnologik vositalarning tanlanishini taqozo etadi, texnologik komponent esa diagnostik-baholash komponenti orqali tekshiriladi va nihoyat natijaviy komponentda yakunlanadi. Ayni paytda diagnostik-baholash komponentidan metodologik va texnologik komponentlarga yo‘naltirilgan teskari aloqa mexanizmi modelning statik emas, balki dinamik, o‘z-o‘zini takomillashtiruvchi tizim sifatida faoliyat yuritishini ta‘minlaydi. Aynan shu xususiyat — komponentlar orasidagi ikki tomonlama (to‘g‘ridan-to‘g‘ri va teskari) sababiy bog‘lanishning mavjudligi — komparativistik yondashuv asosida ishlab chiqilgan ushbu modelni an‘anaviy chiziqli modellardan farqlab turadigan asosiy ilmiy-nazariy xususiyat hisoblanadi. Ushbu tizimli-komparativistik model bo‘lajak pedagoglarning ijodkorlik ko‘nikmalarini nafaqat milliy, balki xalqaro pedagogik tajriba kontekstida rivojlantirish imkonini beradi, bu esa Uzbekiston oliy pedagogik ta’limining zamonaviy talablariga javob beruvchi kasb egalarini tayyorlashning nazariy-metodologik asosini tashkil etadi.

XULOSA

O‘tkazilgan tahlil bo‘lajak pedagoglarning ijodkorlik ko‘nikmalarini komparativistik yondashuv asosida rivojlantirish muammosining nazariy-metodologik jihatdan izchil asoslanishini talab qiluvchi murakkab pedagogik hodisa ekanligini ko‘rsatdi. Ishlab chiqilgan model yetti komponentdan — maqsadli, metodologik, mazmuniy, jarayonli, texnologik, diagnostik-baholash va natijaviy komponentlardan — tashkil topgan bo‘lib, ularning har biri mustaqil pedagogik vazifani bajarish bilan birga, umumiy tizim ichida boshqa komponentlar bilan sababiy-funksional bog‘liqlikda faoliyat yuritadi. Maqsadli komponentning tizim hosil qiluvchi yadro sifatidagi o‘rni, metodologik va mazmuniy komponentlar o‘rtasidagi determinatsion bog‘lanish, jarayonli komponentning tsiklik xususiyati hamda texnologik va diagnostik-baholash komponentlari o‘rtasidagi teskari aloqa mexanizmi modelning yaxlit va o‘z-o‘zini takomillashtiruvchi tizim sifatida faoliyat yuritishini ta‘minlaydi. Model komponentlari orasidagi to‘g‘ridan-to‘g‘ri va teskari sababiy bog‘lanishlarning mavjudligi uni an‘anaviy chiziqli pedagogik modellardan farqlab turadigan asosiy ilmiy-nazariy xususiyat hisoblanadi. Natijaviy komponentning maqsadli komponent bilan qiyoslanishi asosida modelning spiral xarakterda qayta faollashishi bo‘lajak pedagoglarning ijodkorlik ko‘nikmalarini uzluksiz va bosqichma-bosqich takomillashtirish imkonini beradi. Shu tariqa komparativistik yondashuv nafaqat turli mamlakatlar tajribasini

qiyosiy o‘rganish vositasi sifatida, balki bo‘lajak pedagoglarning kasbiy-ijodiy kompetentligini shakllantirishning yaxlit metodologik asosi sifatida namoyon bo‘ladi. Ishlab chiqilgan model O‘zbekiston oliy pedagogik ta’limi tizimida amaliy joriy etilishi mumkin bo‘lgan ilmiy-nazariy konstruktsiya bo‘lib, u zamonaviy pedagog kadrlarni tayyorlashning sifat ko‘rsatkichlarini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Guilford J. P. The Nature of Human Intelligence. — New York: McGraw-Hill, 1967.
2. Torrance E. P. Guiding Creative Talent. — Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1962.
3. Bereday G. Z. F. Comparative Method in Education. — New York: Holt, Rinehart and Winston, 1964.
4. Noah H. J., Eckstein M. A. Toward a Science of Comparative Education. — London: Macmillan, 1969.
5. Amabile T. M. Creativity in Context: Update to the Social Psychology of Creativity. — Boulder, CO: Westview Press, 1996.
6. Sternberg R. J., Lubart T. I. Defying the Crowd: Cultivating Creativity in a Culture of Conformity. — New York: Free Press, 1995.
7. Kolb D. A. Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. — Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1984.
8. Bloom B. S. Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals. — New York: David McKay Company, 1956.